

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Krnjajski Mulić

Volilne enote in proporcionalnost predstavnštva

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Krnjajski Mulić

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Krašovec
Somentor: doc. dr. Damjan Škulj

Volilne enote in proporcionalnost predstavnštva

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

*Rada bi se zahvalila mentorici izr. prof. dr. Alenki Krašovec in somentorju
doc. dr. Damjanu Škulju, ki sta mi pomagala in me vodila skozi nastajanje
tega diplomskega dela.*

*Prav tako bi se rada zahvalila staršem za finančno in moralno podporo,
Danilotu za tehnično pomoč pri izdelavi diplomske naloge in vsem,
ki so me podpiral tako ali drugače.*

Volilne enote in proporcionalnost predstavnštva

Proporcionalnost predstavnštva je zelo pomembna, saj določa prevedbo glasov volivcev v mesta v predstavnškem telesu in torej posredno določa kdo in v kolikšni meri nas bo predstavljal. Na proporcionalnost predstavnštva vpliva veliko dejavnikov in dva izmed teh dejavnikov sta vrsta volilnega sistema in velikost volilnih enot. Slovenija, Velika Britanija in Nemčija imajo različne volilne sisteme in tudi različno velike volilne enote in zatoj tudi različne načine razdelitve mandatov, kar posledično vpliva na proporcionalnost med deležem dobljenih glasov in deležem razdeljenih sedežev. Za ugotavljanje proporcionalnosti, pri volitvah pred in po letu 2000, sem si pomagala s tremi indeksi (Raevim, Loosemore in Hanbyjevim indeksom ter Gallagherjevim indeksom najmanjšega kvadrata). Po izračunih indeksov sem po pričakovanjih ugotovila, da je večinski volilni sistem res najbolj disproportionalen in da večje večmandatne volilne enote vplivajo na večjo proporcionalnost med deležem dobljenih glasov in sedežev. Na podlagi teh ugotovitev sem potem tudi potrdila hipotezi.

Ključne besede: Proporcionalnost, volitve, volilni sistem, volilne enote, Slovenija, Velika Britanija, Nemčija

Constituencies and proportionality of representation

Proportionality of representation is very important because it determines the distribution of the votes, given by the voters, into seats in the representative body and therefore it determines indirectly who and to what extent will represent us. The proportional representation is affected by many factors; two of these are the type of the electoral system and the size of the constituencies. Slovenia, Great Britain and Germany have different electoral systems and constituencies of different sizes and therefore different ways of distributing mandates, which in turn affects the proportionality between the share of votes obtained and the share of seats distributed. To determine the proportional representation of elections before and after the year 2000, I used three indexes (Rae's, Loosemore and Hanby's index and Gallagher's least square index). According to the calculations of indexes the conclusion was, that the majority voting system is the most disproportional and that the bigger constituencies with more seats to distribute, bring higher proportionality between votes and seats obtained. Based on this findings I confirmed the hypothesis.

Key words: Proportionality, elections, electoral system, constituencies, Slovenia, Great Britain, Germany

KAZALO

1 UVOD	7
1.1 STRUKTURA DIPLOMSKE NALOGE.....	7
2 METODOLOGIJA	8
3 VOLILNI SISTEMI.....	9
3.1 VEČINSKI VOLILNI SISTEM.....	10
3.2 PROPORCIONALNI VOLILNI SISTEM.....	13
3.2.1 POLPROPORCIONALNI, MANJŠINSKI IN KOMBINIRANI SISTEM	14
3.3 MEŠANI VOLILNI SISTEM	15
4 TEORETIČNE PREDPOSTAVKE	16
4.1 VPLIV VOLILNIH SISTEMOV NA (DIS)PROPORCIONALNOST PREDSTAVNIŠTVA.....	16
4.2 VOLILNI SISTEM IN VOLILNE ENOTE.....	18
4.3 KAZALNIKI (DIS)PROPORCIONALNOSTI	20
5 VOLILNI SISTEM V SLOVENIJI.....	22
6 VOLILNI SISTEM V VELIKI BRITANIJI	23
7 VOLILNI SISTEM V NEMČIJI	25
8 RAZISKOVALNI REZULTATI.....	27
9 ZAKLJUČEK.....	33
10 LITERATURA	35
11 PRILOGE	38
PRILOGA A: IZRAČUNI INDEKSOV ZA SLOVENIJO ZA LETO 1996.....	38
PRILOGA B: IZRAČUNI INDEKSOV ZA VELIKO BRITANIJO ZA LETO 1998.....	39
PRILOGA C: IZRAČUNI INDEKSOV ZA NEMČIJO ZA LETO 1998.....	40
PRILOGA Č: IZRAČUNI INDEKSOV ZA SLOVENIJO ZA LETO 2004.....	41
PRILOGA D: IZRAČUNI INDEKSOV ZA VELIKO BRITANIJO ZA LETO 2005.....	42
PRILOGA E: IZRAČUNI INDEKSOV ZA NEMČIJO ZA LETO 2005	43

SEZNAM TABEL

Tabela 8.1: Rezultati z državnozborskih volitev leta 1996 v Sloveniji.....	28
Tabela 8.2: Rezultati parlamentarnih volitev v Veliki Britaniji leta 1997.....	28
Tabela 8.3: Rezultati parlamentarnih volitev v Nemčiji leta 1998	29
Tabela 8.4: Rezultati z državnozborskih volitev leta 2004 v Sloveniji.....	30
Tabela 8.5: Rezultati parlamentarnih volitev v Veliki Britaniji leta 2005.....	30
Tabela 8.6: Rezultati parlamentarnih volitev v Nemčiji leta 2005	31
Tabela 8.7: Tabela rezultatov	31

1 UVOD

Zakaj sem se odločila pisati o proporcionalnosti volitev? Zato, ker me tema osebno zanima in ker se mi zdi zelo zanimiva za raziskovanje, saj empirični del vključuje tudi računanje in ne samo teorijo, predvsem pa zaradi tega, ker so volitve zelo pomemben proces v vsaki državi, saj z volitvami ljudje oddajo svoj glas ter tako prenesejo svoje pravice na neko drugo osebo – politika, da ta namesto njih odloča o družbeno pomembnih zadevah. Posledično tam kjer obstajajo volitve obstaja tudi nek določen volilni sistem, ki se razlikuje od države do države. Volilni sistem oziroma volilni red je mogoče v najširšem pomenu opredeliti kot vsoto vseh pravic in obveznosti ter ukrepov in postopkov, določenih s predpisi neke države, ki se nanašajo na volitve. Volilni sistem v širšem pomenu torej obsega: predpise o volilni pravici, organizaciji volitev, postopku in tehniki volitev, o razdelitvi mandatov itd. Volilni sistem v ožjem smislu pa pomeni samo sistem razdelitve mandatov; torej razdelitve poslanskih sedežev v parlamentu med izvoljene kandidate. (Državni zbor 2008) Soglasje o volilnem sistemu je eno ključnih soglasij o ureditvi politične skupnosti. Volilni sistem namreč določa oblikovanje organov oblasti. Da bi vsakokratni organi oblasti uživali čim večjo stopnjo legitimnosti, je pomembno, da je volilni sistem sprejet z visoko stopnjo soglasja volilnega telesa. Še zlasti je to pomembno za politične sisteme, ki so se namenili razširjati in poglobljati svojo demokratično naravo in hkrati iztrebljati vse elemente totalitarizma, diktature in celo vse nastavke zanju (Lukšič 1999, 427).

Države imajo torej različne predpise o volilni pravici, različne postopke in tehnike volitev, različni sistem razdelitve mandatov itd. Temeljno vprašanje se glasi, kakšni so volilni sistemi v državah, ki sem si jih izbrala za raziskovanje, kako so volilne enote razdeljene, kakšen vpliv imajo le te na proporcionalnost in kako so razdeljeni mandati. Države, ki sem si jih izbrala so Slovenija, Veliko Britanija in Nemčija.

1.1 STRUKTURA DIPLOMSKE NALOGE

Diplomska naloga je sestavljena iz poglavij in podpoglavij. Na začetku diplomske naloge sem se osredotočila na analizo volilnih sistemov, kjer podrobneje razložim kakšne so lastnosti večinskega, proporcionalnega in mešanega volilnega sistema. Nato sledi teoretični okvir, kjer se dotaknem predvsem teorije o proporcionalnosti predstavništva ter vplivu volilnih enot na proporcionalnost razdelitve mandatov. Sledijo raziskovane države, Slovenija, Velika Britanija in Nemčija, ter razlaga njihovih volilnih sistemov.

Naslednji pomembni del diplomske naloge je empirični del, kjer s pomočjo indeksov proporcionalnosti in rezultatov volitev, v treh državah v različnih obdobjih, poskušam ugotoviti kakšen je vpliv volilnih sistemov in volilnih enot na proporcionalnost predstavnštva. V zaključku se osredotočim na ugotovitve in hipotezi.

2 METODOLOGIJA

Cilj diplomske naloge je ugotoviti kolikšen je vpliv zvrsti volilnega sistema oziroma vpliv velikosti volilnih enot znotraj enake zvrsti volilnega sistema na proporcionalnost volitev. To bom preverjala na primerih Slovenije, Velike Britanije in Nemčije, ki imajo različne zvrsti volilnih sistemov in različne velikosti volilnih enot. Preden to storim, pa bom opredelila ter predstavila vse tri volilne sisteme, ki se pojavljajo v raziskovanih državah. Pri raziskovanju se bom oprla le na volitve v spodnji dom v vsaki državi in sicer bom za primerjavo vzela ene volitve pred letom 2000 in ene volitve po letu 2000. Spodnji dom se v Sloveniji imenuje državni zbor, v Nemčiji Bundestag in v Veliki Britaniji House of Commons.

Hipoteza 1: Večinski volilni sistemi povzročajo večjo disproporcionalnost med deleži dobljenih glasov in deleži sedežev.

Hipoteza 2: Volilni sistem z večjimi večmandatnimi volilnimi enotami vpliva na večjo proporcionalnost predstavnštva kot volilni sistem z enomandatnimi volilnimi enotami.

Hipotezi temeljita na teoretičnih predpostavkah, ki so predstavljene v tretjem poglavju. Hipotezi bom preverjala s pomočjo pokazateljev oziroma indeksov (dis)proporcionalnosti in sicer z najbolj uporabljenimi indeksi. To so Loosemorov in Hanbyjev indeks, Indeks najmanjšega kvadrata oz. Gallagherjev indeks ter Raev indeks. Indekse in način računanja bom obrazložila v 3. poglavju o teoretičnih predpostavkah, podpoglavje 3.3. kazalniki disproporcionalnosti.

Za metodologijo bom uporabila analizo primarnih virov, kjer si bom pomagala z zakonodajo v posameznih državah. Prav tako bom uporabila analizo sekundarnih virov, torej različne knjige, članke, spletne strani in ostale vire, ki so relevantni za mojo diplomsko nalogo. Metodologija, ki se bo pojavljala skozi celotno diplomsko nalogo pa je mednarodna

primerjalna študija, saj je vseskozi prisotna primerjava med tremi državami in sicer med Slovenijo, Veliko Britanijo in Nemčijo. Prav tako ne smem pozabiti na analizo rezultatov volitev, brez katere ne bi mogla ugotavljati dejanske proporcionalnosti.

3 VOLILNI SISTEMI

V tem poglavju bom predstavila volilne sisteme ter njihove značilnosti. Kako se bodo oblikovali volilni izidi in kako bodo le-ti vplivali na oblikovanje predstavniškega telesa ter oblasti, ni neko samoumevno dejstvo, ampak je odvisno od niza dejavnikov. Eden izmed njih, nemara najpomembnejši, je tudi način izpeljave volitev – torej vsi postopki in mehanizmi ter druga določila, po katerih potekajo volitve. Vse to imenujemo *volilni sistem*. Dva različna sistema bi namreč lahko ob isti volilni osnovi bistveno drugače vplivala na oblikovanje predstavniškega telesa in vzpostavitev oblasti ter s tem na politično življenje v državi.

Volitve so primer skupinskega odločanja, na katerih so vsi polnoletni državljani pozvani, da izberejo svoje predstavnike v parlament. Poseben primer skupinskega odločanja je torej odločanje družbe, zato poimenujemo vedo o tem včasih tudi teorija družbene izbire. (Omladič 2002, 123)

Volilni sistem je zbir pravic in postopkov, ki se nanašajo na predlaganje, določanje kandidatov in izvolitev članov predstavniških teles. Pojem volilni sistem vsebinsko obsega: pravice, ukrepe, obveznosti in postopke, ki se nanašajo na volitve, sistem razdelitve mandatov, oblike proporcionalnega volilnega sistema, volilni prag, prednosti in slabosti večinskega in proporcionalnega volilnega sistema, volitve v državni zbor, volilna pravica, evidenca volilne pravice, organizacija volitev, volilni postopek, kandidiranje, volilne enote, glasovanje, razdelitev poslanskih sedežev, varstvo volilne pravice in ugovor, volitve članov državnega sveta, volitve predsednika republike ter lokalne volitve. (Državni zbor 2010) Razdelitev mandatov je njihova zelo pomembna lastnost, saj določa prevedbo glasov volivcev v mesta v predstavniškem telesu.

Volilni sistemi torej določajo tudi merila, s katerimi se glasovi volivcev pretvorijo v poslanske sedeže v parlamentu. Ko se države za ta merila odločajo, je potrebno odgovoriti na nekaj pomembnih vprašanj, kot je na primer ali naj bodo poslanci v parlamentu odraz političnih pogledov in prepričanj vseh volivcev ali zgolj večine.

Po pregledu podatkov o volilnih sistemih po svetu (International IDEA 2005) sem ugotovila, da uporablja največ držav večinski volilni sistem oziroma kakšno njegovo drugo obliko, drugi po vrsti je proporcionalni sistem, precej manjše število držav pa uporablja mešani sistem. Zato se tudi največkrat dela primerjava učinkov in posledic med večinskim in proporcionalnim sistemom.

Lahko bi rekli, da izbira volilnega sistema sledi nečemu, kar bi lahko poimenovali kot *mikro – mega pravilo*, kjer imajo »večji raje manjše in manjši raje večje«; torej nekaj velikih strank ima raje majhne skupščine, majhne okrajne magnitude in pravila, ki slonijo na majhnih kvotah za dodelitev sedežev, medtem ko imajo majhne stranke raje ravno obratno. Velike stranke imajo rade majhne institucije, da lahko na tak način izključijo ostale stranke iz tekmovanja, majhne stranke pa imajo raje velike institucije, saj jim te dajejo več možnosti za sodelovanje. (Colomer 2004, 3)

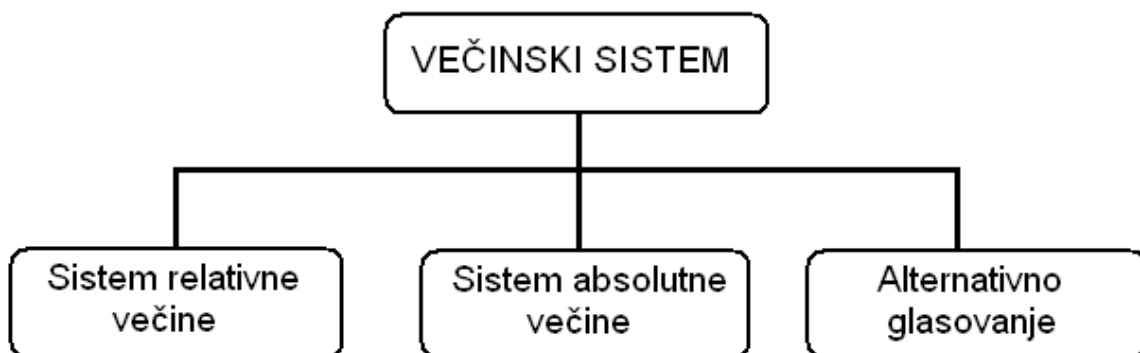
3.1 VEČINSKI VOLILNI SISTEM

Najpogosteje uporabljana korespondenca družbene izbire je pravilo enostavne večine. Skupina volivcev se odloča med dvema alternativama A in B. Nekaterim članom skupine je bolj všeč alternativa A, drugim alternativa B. (Omladič 2002, 125)

Večinski volilni sistem je zelo priljubljen volilni sistem, saj ga pri volitvah v spodnji dom uporablja več kot polovica držav. Značilnost tega sistema je večina, ki ustvarja učinkovito enostrankarsko vladavino. Sistem torej koncentrira moč v rokah ene, najmočnejše, stranke in je zelo »neprijazen« do zastopanosti različnih interesov v reprezentativnih državnih telesih. Drugače povedano, ne odraža razmerja politične moči v državi, saj favorizira stranko, ki dobi največ glasov po volilnih enotah. Večinski volilni sistem je uveljavljen v dveh državah z zelo dolgo demokratično tradicijo - ZDA in Veliki Britaniji. (Državni zbor 2008; RTVSLO 2008) Siaroff (v Ferfila, 2008) navaja, da je posledica večinskega sistema, da se o kandidatih odloča z večino glasov, vendar pa govorimo zgolj o tendenci prevlade ene stranke, ne pa o zagotovljeni rešitvi. Pogosto se zgodi, da je tak rezultat tudi, če stranka ne dobi večine volilnih glasov, kar bi lahko imenovali umetno ustvarjena večina, ker jo proizvede sam volilni sistem. V takih sistemih ni zaznati resnejšega napora, da bi uskladili odstotek pridobljenih poslanskih sedežev z odstotkom volilnih glasov, ki jih osvoji posamezna stranka.

Večinski sistem ohranja stabilen in pregleden politični sistem, v katerem prevladujeta dve oziroma največ tri politične stranke. Zagovorniki večinskega sistema argumentirajo, da je njegova prednost to, da proizvajajo stabilno vlado oziroma v vsakem primeru je vlada bolj stabilna kot v primeru proporcionalnega sistema in sicer zaradi tega, ker večinski sistem zapostavlja manjše stranke in spodbuja nastanek dvostrankarskega sistema, ki na koncu vzpostavlja trdno enostrankarsko vlado. (Lijphart 1984, 5 – 6) Zagovorniki prav tako trdijo, da je večinski sistem enostavnejši, preglednejši in praviloma omogoča volivcem odločanje med kandidati, torej med posameznimi osebnostmi. (Državni zbor 2008) Poznamo dve različni obliki večinskega sistema. Prvi je večinski sistem relativne večine, drugi pa večinski sistem absolutne večine.

Shema 1 Večinski sistem

Vir: Lasten

Večinski sistem relativne večine ali enokrožne volitve

Večina, ki je potrebna za osvojitve mandata, je relativna. To ne pomeni, da mora kandidat osvojiti večino vseh glasov v volilni enoti, ampak mu zadostuje že en glas več od drugega najboljšega kandidata po številu dobljenih glasov volivcev. Sistem je enostaven, nezapleten in razumljiv. Stabilnost se kaže v stabilnosti vlade in političnega sistema. Sklepanje koalicij ni potrebno, saj ena stranka dobi parlamentarno večino in s tem tudi mandat za sestavo vlade. Zastopanost volilnih enot je boljša kot v proporcionalnih sistemih, saj vsaka volilna enota dobi svojega predstavnika. Najbolj znani državi, ki uporabljata ta sistem, sta ZDA in Velika Britanija. (RTVSLO 2008)

Večinski sistem absolutne večine ali dvokrožne volitve

V mnogih pogledih je večinski sistem absolutne večine boljši od sistema relativne večine, saj odpravlja ravno naštetе pomanjkljivosti relativnega sistema, hkrati pa obdrži njegove prednosti. Najbolj izstopajoča značilnost tega sistema je morebitni drugi krog volitev. (RTVSLO 2008) V prvem krogu zmaga kandidat, ki je najbolj všeč večini, torej več kot polovici volivcev. Če takega kandidata ni, se v drugem krogu pomerita le tista dva kandidata, ki sta dobila največ glasov v prvem krogu. (Omladič 2002, 131-132) Ko gre za parlamentarne volitve, je po tem sistemu najbolj poznana Francija. Opisani sistem je v Sloveniji v uporabi pri predsedniških volitvah. (RTVSLO 2008)

Alternativno glasovanje

To glasovanje temelji na načelu absolutne večine, vendar pa ne zahteva ponavljanja glasovanja, ker se volivec ne odloča samo za enega kandidata, temveč poleg izbranega kandidata označi še tistega oziroma tiste, ki bi jih volil v drugem krogu, v primeru, da njegov kandidat ne bi bil izvoljen v prvem krogu (Grad 1996, 73). Za izvolitev kandidata je potrebna večina glasov, če pa večine ne dobi noben kandidat, sledi izločitev tistega, ki je dobil najmanj glasov. Ti glasovi se potem prištejejo kandidatom, ki so bili označeni na drugem mestu. Postopek se ponavlja, dokler kateri od kandidatov ne dobi večine, ki je potrebna.

Večkratno glasovanje tako ni potrebno, toda tak sistem je zapleten za volivce in v praksi skoraj ni v uporabi. Takšno glasovanje je značilno za državo Nauru in Avstralijo (International IDEA 2005)

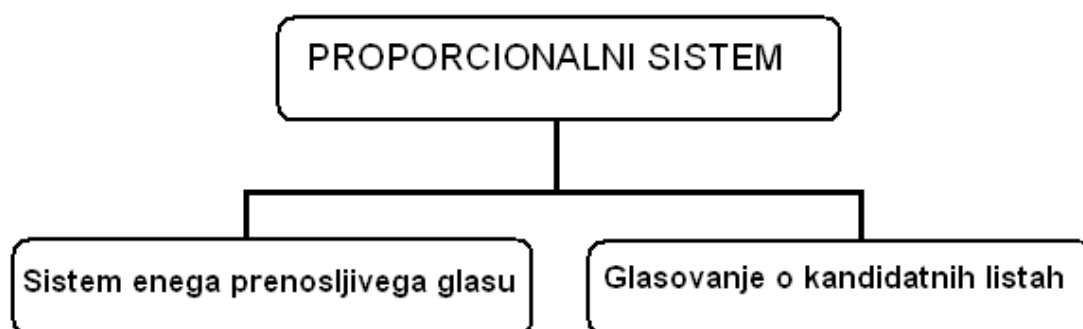
Politolog Igor Lukšič v svojem prispevku »Večinski volilni sistem kot slaba izbira« (1999) omenja, da se v večinskem sistemu lahko zgodi, da stranka, ki je dobila manj glasov od neke druge stranke, dobi več poslancev kot le-ta. To se je že nekajkrat zgodilo v Veliki Britaniji. Leta 1929 je Laburistična stranka dobila na volitvah 37,1% glasov in s tem 287 poslanskih mest, konservativna stranka pa je dobila 38,1% glasov, torej en odstotek več od laburistov, vendar samo 260 poslanskih mest. Tako je stranka, ki je dobila manj glasov, postavila vlado. Podobno se je zgodilo še dvakrat. Leta 1951 so konservativci dobili 48% glasov, vendar kar 321 poslancev, laburisti pa z 0,8 glasovi več samo 295 poslancev. Tako so vlado sestavili konservativci. Leta 1974 pa so konservativci dobili 0,7% glasov več od laburistov, vendar 4 poslance manj, zaradi česar niso mogli sestaviti vlade. (Lukšič 1999, 475)

3.2 PROPORCIONALNI VOLILNI SISTEM

Za razliko od večinskega izhaja proporcionalni sistem iz načela, da morajo dodeljeni predstavniki mandati procentualno ustrezati dobljenim glasovom na volitvah. V predstavniki telesu naj bi bile zastopane vse politične skupine družbe in to v deležih, kot jih v družbi predstavljajo. Sistem naj bi zagotovil takšno sestavo parlamenta, v kateri bi se odražala politična struktura družbe kot v zrcalu, kar pomeni da omogoča tudi ustrezno zastopnost političnih manjšin. Čisti proporcionalni sistem ne pozna volilnih enot, saj ozemlje celotne države predstavlja eno volilno enoto (npr. Nizozemska, Izrael). Značilno za ta sistem je, da volivec ne odloča o posameznih kandidatih, pač pa o strankarskih listah. (Toplak 2000, 16 – 17)

Lahko govorimo o proporcionalnem sistemu v ožjem ali pa širšem pomenu. V ožje pojmovanje spada glasovanje o kandidatnih listah, v širše pa sistem enega prenosljivega glasu. Proporcionalni volilni sistem je po svetu zelo razširjen, v uporabi je v skoraj vseh državah Zahodne Evrope.

Shema 2 Proporcionalni sistem

Vir: Lasten

Sistem je po svetu precej razširjen, uporabljajo ga skoraj vse države Zahodne Evrope. Sistemi se med seboj precej razlikujejo, predvsem po načinu transformiranja glasov v predstavniki sedeže. Tu so pomembne različne matematične formule, kot so na primer Harejev, D'hondtov, Imperialni sistem. (Toplak 2000, 16 – 17) Rose in Munro pravita, da volilne formule predstavljajo matematične formule, s katerimi se glasovi, dobljeni na volitvah, znotraj posameznih volilnih enot pretvarjajo v sedeže v predstavniki telesih. Posamezni avtorji poudarjajo, da volilne formule lahko zelo pomembno spreminjajo razmerje med dobljenimi glasovi strank na volitvah in dobljenimi sedeži v predstavniki telesu. Kot bomo videli, bi se lahko v večji meri strinjali, da »razlike v predstavljenih formulah res lahko spreminjajo

razmerje pri pretvorbi glasov v sedeže in razdelitev sedežev med strankami, a le v omejenem obsegu«. (Krašovec 2007, 75)

Ena od najbolj enostavnih oblik proporcionalnega sistema je delitev mandatov po sistemu volilnega količnika, ki se po njegovem utemeljitelju imenuje tudi Harejev količnik. Gre za število glasov, ki je potrebno za izvolitev enega poslanca v volilni enoti. Večjo stopnjo sorazmernosti delitve mandatov zagotavlja d'Hondtov sistem ali pravilo največjega povprečja. Pri tem sistemu se izračuna absolutno število glasov, ki so jih dobile posamezne liste kandidatov v volilni enoti. Pogosto je v praksi uporabljena kombinacija obeh sistemov delitve mandatov. (Državni zbor 2008)

V proporcionalnem sistemu običajno dobi mesto v parlamentu večje število političnih strank. Zato je ponekod proporcionalni sistem korigiran tako, da ne dopusti dodelitve mandatov tistim listam, ki ne dosežejo določenega pogoja, ki se običajno imenuje prohibitivna klavzula oziroma prag za vstop v parlament. (Državni zbor 2008)

Čiste izpeljave proporcionalnega sistema vodijo do razdrobljene politične strukture parlamentarnih strank, kar ima za posledico nestabilne vladne koalicije, sestavljene iz večjega števila političnih strank. Prednostni glas in volilni prag sta najpomembnejša in najpogostejša korektorja sodobnih proporcionalnih sistemov. (Ribičič 1999, 459 – 460)

Glavni argument zagovornikov proporcionalnega sistema je da bi morala demokratična zakonodaja predstavljati vse interese in poglede volilnega telesa, prav tako pa je edina prava oblika predstavništva proporcionalno predstavništvo. (Lijphart 1984, 5 – 6)

Kritiki menijo, da je proporcionalni sistem bolj zapleten od večinskega in povzroča nestabilne koalicijske vlade in s tem slabi položaj parlamenta. Z vidika volivca je največja pomanjkljivost v tem, da (v čisti obliki) onemogoča volivcu glasovanje o posameznih kandidatih. (Državni zbor 2008)

3.2.1 POLPROPORCIONALNI, MANJŠINSKI IN KOMBINIRANI SISTEM

Sem uvrščamo sisteme, ki jih ni mogoče uvrstiti v nobeno od že omenjenih skupin. Zaradi pomanjkljivosti obeh že omenjenih vrst sistemov namreč države poskušajo najti kombinacijo, ki bi združila pozitivne lastnosti obeh, minimalizirala pa negativne. Ponekod to poskušajo s tehnično kombinacijo obeh pri načinu glasovanja – z dvojnimi glasovanjem, kjer se polovica predstavniškega telesa voli po večinskem, druga pa po proporcionalnem sistemu. Drugod

poskušajo v proporcionalni sistem uvesti določene elemente večinskega, da bi dosegli pozitivne lastnosti obeh. (Toplak 2000, 17)

Najpogosteje se razmišlja o kumuliranih volilnih sistemih, kamor lahko štejemo tudi kumulirano glasovanje, po katerem ima volivec toliko glasov, kot se v volilni enoti voli poslancev, vendar pa se lahko sam odloči, ali jih bo razdelil med vse kandidate ali pa bo dodelil vse glasove enemu. Manjšinski sistemi so tisti, ki že vnaprej zagotavljajo predstavništvo tudi poraženi stranki. Tak sistem je že omenjeni sistem omejenega glasovanja. Sistem, ki že sam po sebi zagotavlja predstavništvo več strankam, je tudi t.i. sistem enega neprenosljivega glasu. V tem sistemu ima v manjših veččlanskih enotah (navadno 3 – 5 članov) volivec pravico voliti le enega kandidata. Izvoljenih pa je, kot rečeno, več kandidatov. Ta sistem uporabljajo na primer na Japonskem. (Toplak 2000, 17)

3.3 MEŠANI VOLILNI SISTEM

Poznamo še tretji »hibridni« sistem in sicer mešani volilni sistem, ki združuje lastnosti tako večinskega kot proporcionalnega volilnega sistema. Bolj običajna inačica, ki je v rabi v številnih državah, je vzporedni sistem. V njem je del poslancev izvoljen v lokalnih volilnih enotah (običajno z enoposlansko relativno večino) ter drugi del iz regionalnih in/ali nacionalnih list. Volivci imajo običajno dva ločena glasova. Volilna formula je za vsako sestavino povsem ločena – to pomeni, da je izračun za poslanske sedeže politične stranke proporcionalen samo odstotku glasov, pridobljenih za volitve volilne liste, ne glede na to koliko glasov je stranka pridobila na volitvah v lokalnih enoposlanskih volilnih enotah. Ker je število poslanskih sedežev pridobljenih na tak način neproporcionalno z odstotki sedežev dobljenih na volitvah za strankarske liste, in ker poslanski sedeži strankarskih list te razlike oz. neproporcionalnosti ne nadomestijo, je končni rezultat precej disproporcionalen, a še vedno bolj proporcionalen, kot če bi vse poslanske sedeže izvolili z enoposlansko relativno večino. (Ferfila 2008, 362 – 363)

Ferfila (2008) opisuje še polnadomestljivi sistem mešanih poslancev, kjer gre za kombinacijo vzporednega in čistega proporcionalnega predstavništva. Polnadomestljivi sistem upošteva rezultate enoposlanskih mandatnih volilnih enot, ko alocira (dodeljuje) sedeže pridobljene iz strankarskih list, vendar pri tem cilj ni polna proporcionalnost. Nekaj nadomestljivosti sistem nadoknadi tako, da omeji število poslanskih sedežev na stranko, ali pa omeji največjo stranko,

da ne more dobiti več kot 8% poslanskih sedežev nad odstotkom, ki jih osvoji iz volitev za strankarsko listo. (Ferfila 2008, 363)

Med prednosti mešanih volilnih sistemov lahko torej uvrstimo dejstvo, da le-ta uporablja enomandatne volilne enote in tako obdrži močno povezavo med predstavniki in njihovimi volilnimi enotami – volivci, vendar pa bomo več o volilnih enotah razpravljali v naslednjem poglavju. (ACE Project 2009)

4 TEORETIČNE PREDPOSTAVKE

Volilne sisteme lahko opišemo v pojmih petih razsežnosti. Volilne formule, velikost volilnih enot, določila o dodatnih sedežih, volilni pragovi in struktura glasovanja. (Lijphart 1996, 67)

Pri teoretičnih predpostavkah se bom predvsem oprla na teorije o proporcionalnosti predstavništva in teorije, ki omenjajo velikost in število volilnih enot kot dejavnike, ki vplivajo na proporcionalnost.

4.1 VPLIV VOLILNIH SISTEMOV NA (DIS)PROPORCIONALNOST PREDSTAVNIŠTVA

Ta vrsta posledic volilnega sistema ima dejansko dva možna vidika; prvi je vprašanje proporcionalnega prevajanja dobljenih glasov na volitvah v sedeže v predstavniškem telesu, drugi pa je vprašanje zagotavljanja t.i. mikrokozmosa populacije v predstavniškem telesu, zlasti v pogledu predstavništva različnih manjšin.

Disproporcionalnost pomeni deviacijo med sedeži in glasovi, ki jih stranka dobi in prvotno se prikazuje kot preprost in enostaven pojem. Po drugi strani pa je odgovor na to, kako najbolje izmeriti disproporcionalnost, veliko bolj kompleksno. (Lijphart 1994, 57)

Rose in Munro (2003) opozarjata, da noben volilni sistem ne more zagotoviti 100% natančnosti prevajanja glasov, dobljenih na volitvah, v sedeže v predstavniškem telesu – če zaradi drugega ne, pa zaradi tega, ker se glasovi na volitvah lahko preračunavajo tudi v desetinkah odstotkov, sedeži v parlamentu pa se morajo razdeliti v celih številkah. Številni raziskovalci so ugotovili, da je stopnja prevajanja glasov v sedeže v proporcionalnih volilnih sistemih bistveno višja kot v večinskih volilnih sistemih.

Lijphart predstavi štiri pokazatelje oziroma indekse, ki so bili oblikovani za natančnejše merjenje disproporcionalnosti. Vsi indeksi imajo enako izhodiščno točko – začnejo se z beleženjem razlik med odstotki sedežev in odstotki glasov, ki so jih dobile stranke. Razlike se pojavljajo, ko je govora o tem, kako naj bi bile razlike združene. Lijphart tukaj omenja Raev indeks, Loosemore in Hanbyjev indeks, Gallagherjev indeks in indeks, kjer uporabi največjo dobljeno razliko v volitvenem izzidu, kot indeks disproporcionalnosti. (Lijphart 1994, 58 – 62) Te indekse bomo nadalje razložili v podpoglavju 3.3.

Lijphart (1994) je za obdobje 50. let identificiral velik razpon v povprečnih stopnjah proporcionalnosti v proporcionalnih volilnih sistemih, in sicer od 1,30% do 8,15%, kot tudi v večinskih volilnih sistemih, in sicer v povprečnih stopnjah od 9,26% do 21,08%. Norrisova je v mednarodni primerjalni raziskavi ugotovila, da je v skupini večinskih volilnih sistemov povprečna stopnja proporcionalnosti 81,9%, v skupini proporcionalnih volilnih sistemov pa je ta stopnja 91,2%. Prav tako je znotraj vrste proporcionalnih volilnih sistemov velikost volilne enote zelo pomembna določnica stopnje proporcionalnosti. Pri tem ima po Raevih ugotovitvah velikost volilne enote celo večji vpliv na stopnjo proporcionalnosti kot vrsta volilnega sistema. (Krašovec 2007, 105 – 106)

Čeprav je dihotomija med sistemi proporcionalnega predstavnštva in večinskimi sistemi v volilnih enotah z enim sedežem dejansko najbolj temeljna ločnica pri klasificiranju volilnih sistemov, moramo upoštevati še nekatere druge pomembne razlike in izdelati bolj podrobno tipologijo. (Lijphart 1996, 68)

Samo na kratko omenim še posledico volilnih sistemov in sicer delež izgubljenih glasov. Obstajajo namreč teorije, po katerih je večinski sistem neustaven, saj naj bi bil v nasprotju z načelom enake volilne pravice. Po tem razumevanju je ustaven le čisti proporcionalni sistem, saj v drugih sistemih naj ne bi bili glasovi upoštevani enako. Vendar pa so po drugi strani, tudi v večinskem sistemu upoštevani vsi glasovi, le da so nekateri izgubljeni. Do tako imenovanih izgubljenih glasov (»wasted votes«) pa pride pri vseh sistemih, le da je ta izguba pri nekaterih sistemih manjša kot pri drugih. (Toplak 2000, 35)

4.2 VOLILNI SISTEM IN VOLILNE ENOTE

Volilne enote so območja, na katere je pred volitvami razdeljeno celotno ozemlje, na katerem se izvedejo volitve. Grad poudarja, da je oblikovanje volilnih enot po eni strani izrazito organizacijsko – tehnični vidik volitev, po drugi strani pa ima oblikovanje volilnih enot tudi zelo pomembne vsebinske posledice. Volilne enote naj bi bile oblikovane po pravilu, da se vsaki zagotovi približno enako število mandatov na določeno število prebivalcev, saj to zahteva načelo enake volilne pravice. (Krašovec 2007, 53)

Načeloma imamo dve možnosti in sicer lahko oblikujemo volilne kraje z ustreznimi deleži prebivalstva in s po enim izvoljenim predstavnikom in drugič, lahko oblikujemo volilne okraje z več mandati, ko torej izračunavamo, koliko mandatov lahko dobi nek volilni okraj na podlagi števila prebivalstva. Problem razdelitve volilnih okrajev je v tem, da terja oblikovanje enotnega ključa, ki omogoča, da ima vsak oddan glas pri izračunavanju mandatov približno enako vrednost. Pri razdelitvi volilnih okrajev je problem v tem, da je potrebno upoštevati demografski razvoj, kar pomeni, da moramo volilne okraje, tako eno kot večmandatne, prilagoditi demografski sestavi in pričakovanim spremembam v razvoju prebivalstva. V različnih državah obstajajo odstopanja od načela, po katerem je en mandat vezan na enako število glasov. (Klingemann 1999, 484)

Velikost volilne enote pomeni število kandidatov, ki bodo izvoljeni v tej enoti. Formule relativne in absolutne večine lahko uporabimo tako v enotah z enim sedežem kot v enotah z več sedeži, toda na parlamentarnih volitvah imamo zdaj praviloma enote z enim sedežem. Sorazmerne in delno sorazmerne formule zahtevajo enote z več sedeži in vključujejo vse od enot z dvema sedežema do ene same vsedrjavne enote, v kateri so izvoljeni vsi člani parlamenta. Velikost enote ima zelo velik vpliv na stopnjo sorazmernosti, ki jo lahko dosežemo s sistemi sorazmernega predstavnštva. Težko bi pa rekli, da enote z dvema sedežema odgovarjajo načelu sorazmernosti, in nasprotno, da je vsedrjavna enota – če so vsi drugi dejavniki enaki – optimalna za sorazmerno prevajanje glasov v sedeže. (Lijphart 1996, 67 – 71)

Prav tako pomemben element je velikost volilnega okraja, ki pomeni število mandatov, ki jih je mogoče v volilnem okraju podeliti. Tako razlikujemo volilne okraje z enim mandatom in volilne okraje z več mandati. Pri enomandatnih volilnih okrajih je odločitev mogoča na

osnovi večinskega načela, zadošča absolutna večina, v določenih primerih pa tudi že relativna večina. V primeru več mandatnih volilnih okrajev pa se mandati razdeljujejo po proporcionalnem, sorazmernostnem pravilu. Taki volilni okraji se med seboj glede na velikost zelo razlikujejo in prav to, torej velikost volilnega okraja in število mandatov, lahko bistveno vpliva na uveljavitev načela proporcionalnosti. (Klingemann 1999, 484)

Čim manjši je večmandatni volilni okraj, tem manjši je proporcionalni učinek volilnega sistema. Čim večji so večmandatni volilni okraji, tem bolj proporcionalen bo izid. (Klingemann 1999, 484)

Čim večje je število sedežev v volilni enoti, tem natančnejšo sorazmernost je mogoče doseči. (Mackenzie 1958, 61) Ali drugače povedano, tudi proporcionalni volilni sistemi se med seboj razlikujejo na način, da večja ko je večmandatna volilna enota, večja je proporcionalnost.

Obstaja tudi možnost, da na volitvah zmaga tista stranka, ki je dobila manjši odstotek glasov kot ostale stranke, oz. da dobi več poslancev. To pa je odvisno od porazdelitve glasov v volilnih okrožjih, ki se razlikujejo po številu volivcev. (BBCSlovene 2005)

Po mnenju M. Golobiča velja, da večina nesorazmernosti pri porazdelitvi sedežev koristi velikim strankam in škoduje majhnim. Male enote bodo vodile h koncentraciji sedežev v že doslej močnih strankah, velike enote pa ne bodo imele tega koncentracijskega učinka in sedeži bodo ostali relativno razpršeni med manjše stranke. (Golobič 1996, 43)

Predpostavimo, da obstajata v političnem sistemu stranki A in B, ki tekmujeta na volitvah v petih volilnih enotah. Stranka A zmaga v štirih volilnih enotah z minimalno večino, stranka B pa v eni volilni enoti z veliko večino. Stranka A zmaga po večinskem razmerju 4:1, po proporcionalnem sistemu pa izgubi volitve. Stranka B po večinskem sistemu nima večine v parlamentu, čeprav je dosegla večje število glasov volivcev kot stranka A. Ko je v igri več strank in več volilnih enot, obstaja večja možnost, da zmagajo stranke, ki so dobile manjši delež glasov na volitvah. (Lukšič 1999, 475)

Stranka	A	B
Volilna enota		
1	51%	49%
2	51%	49%
3	51%	49%
4	51%	49%
5	11%	89%
Skupaj proporcionalno	43%=2 poslanci	57%=3 poslanci
Skupaj večinsko	4 poslanci	1 poslanec

Vir: Lukšič (1999, 475)

Ključno vlogo imajo pri večinskem sistemu volilne enote. Analitiki volitev in politične stranke vedo do volišča natanko, kako ljudstvo voli. Tako se da izdelati okraje do te mere, da so volilni izidi prikrojeni. Volilna geometrija v večinskem sistemu omogoča, da stranke ali skupina strank zmagata na volitvah še pred volitvami, to je z določanjem volilnih okrajev. Kako je to lahko pomembna tema zlasti za konservativce, kaže primer Velike Britanije, kjer so konservativci, v času ko so imeli večino v parlamentu, nenehno spreminjali meje volilnih enot, tako, da so prikrajšali laburiste in druge stranke. (Lukšič 1999, 479)

O volilni geometriji oziroma o geografskem oblikovanju volilnih enot je prav tako razglabljal Toplak (2000) ko je zapisal, da so volilne enote lahko izrisane tako, da diskriminirajo določeno rasno, etnično, socialno, politično ali ekonomsko skupino volivcev. Slovenski izraz volilna geometrija obsega tudi pojma »malapportionment« in »gerrymandering«, ki se v literaturi uporabljata za različni vrsti volilne zlorabe. »Gerrymandering« je splošen izraz, ki se uporablja za neupravičeno spreminjanje mej volilnih enot. Pod pojmom »malapportionment« pa razumemo številčno diskriminacijo, kar pomeni, da enote vsebujejo različno število prebivalcev in tako postane glas volivca v večji enoto več vreden od glasu volivca v manjši enoti.

4.3 KAZALNIKI (DIS)PROPORCIONALNOSTI

Če govorimo o merjenju in stopnjah (dis)proporcionalnosti pri prevajanju deleža glasov v sedeže, je treba omeniti, da obstaja več poskusov merjenja le tega. Ti načini merjenja se imenujejo indeksi (dis)proporcionalnosti in smo jih na kratko že omenili. Raev indeks je med

tem vse temi najstarejši in uporablja povprečje odstopanj oziroma bolj natančno, sešteje absolutne razlike med odstotki glasov in odstotki sedežev in rezultat deli s številom političnih strank.

$$I = \frac{1}{n} \sum |v_i - s_i|$$

Težava pri tem indeksu je, da je zelo občutljiv na prisotnost majhnih strank. Zaradi prisotnosti majhnih strank ta indeks podcenjuje pravo disproporcionalnost sistema, kajti ena majhna stranka lahko že precej poveča proporcionalnost. Da bi se ta težava rešila, Rae izključi majhne stranke s tem, da določi točko »odcepa« in sicer upošteva samo stranke, ki so dobile 5% vseh glasov. Tudi sama sem se odločila, da bom uporabila takšno odcepno točko. (Kalogirou in Panaretos 1999, 63)

Zelo pogosto se za izračun stopnje proporcionalnosti uporablja indeks, ki ga sta ga razvila Loosemore in Hanby in ki naj bi se izognil težavam Rae-vega indeksa. Onadva seštejeta razliko med deležem glasov in deležem sedežev za vsako stranko ter jo delita z 2.

$$D = \frac{1}{2} \sum |v_i - s_i|$$

Lijphart ugotavlja, da je Loosemoreov in Hanbyjev indeks preobčutljiv na število strank, ki sodelujejo na volitvah. Zato bi tudi lahko rekli, da njun indeks podcenjuje proporcionalnost. (Krašovec 2007, 62)

Pred nekaj leti je Gallagher razvil indeks in ga poimenoval indeks najmanjšega kvadrata. Ta indeks najprej izračuna razliko med deležem glasov in deležem sedežev za vsako stranko, vrednosti kvadrira in sešteje, seštevek deli z 2 in ga nato koreni. (Krašovec 2007, 62)

$$LSq = \sqrt{\frac{1}{2} \sum (v_i - s_i)^2}$$

Njegova ključna značilnost je, da zabeleži nekaj velikih odstopanj močneje kot veliko manjših odstopanj. (Lijphart 1994, 60) Lijphart je Gallagherjev indeks opisal kot najbolj občutljiv in zvest odraz disproporcionalnosti volilnih rezultatov. (Gallagher in Mitchell 2005, 602)

5 VOLILNI SISTEM V SLOVENIJI

Prve povojne strankarske volitve leta 1990 so v Sloveniji potekale po več sistemih: v vsakega od treh zborov parlamenta po drugačnem sistemu. Volitve v družbenopolitični zbor so bile proporcionalne, v zbor združenega dela po sistemu »first past the post« in v zbor občin po sistemu absolutne večine, kar je v večini primerov pomenilo dvokrožne volitve. Volilni sistem ureja zakon, ki ga je septembra leta 1992 državni zbor sprejel z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev. Zakon še vedno ni usklajen s spremembo ustave leta 2000, ki sicer ni prinesla bistvenih vsebinskih sprememb, vendar pa bi bile potrebne nekatere najnujnejše uskladitve zakona z ustavo. Volilni sistem naj bi izpolnjeval tri temeljne zahteve: proporcionalno delitev poslanskih mandatov, povezanost med volivci in izvoljenimi poslanci ter stabilnost zakonodaje in izvršilne oblasti. (Grad 2004, 129)

Stranke desnega naklona so se zavzemale za večinski sistem, stranke levo od sredine pa za proporcionalni sistem. Kompromis je volilni sistem, ki je v osnovi proporcionalen ima pa elemente večinskega sistema, tako da so volilci razdeljeni v 88 volilnih okrajev, v katerih glasujejo za posamezne kandidate. Volilni okraji so združeni v 8 volilnih enot. Po sistemu, ki je bil v veljavi do leta 2000, je stranka lahko sodelovala pri razdelitvi ostanka glasov, če je dosegla vsaj 3 mandate, kar je praktično pomenilo več od 3,3% glasov. Stranka je lahko v tedanjem sistemu tudi oblikovala nacionalno listo, s čimer je lahko zagotovila prednost pri izvolitvi vsaj nekaterim kandidatom. Julija 2000 je parlament s 70 glasovi sprejel spremembo ustave, v kateri je določil, da so poslanci, razen poslancev narodnih skupnosti, voljeni po načelu sorazmernega predstavnštva ob 4% volilnem pragu za vstop v državni zbor. Nova ureditev prav tako omogoča, da ima vsaka volilna enota 11 izvoljenih poslancev. (Lukšič 2001, 32 – 34)

V primeru Republike Slovenije je volilni zakon izpadel iz ustavne materije, ker stranke niso uspele pravočasno vzpostaviti soglasja o tem, kakšen volilni sistem bi bil za Slovenijo najprimernejši. (Lukšič 1999, 472) To se potem spremeni leta 2000, ko je v Ustavo dodan člen, ki pravi: »Poslanci, razen poslancev narodnih skupnosti, se volijo po načelu sorazmernega predstavnštva ob štiriodstotnem volilnem pragu za vstop v Državni zbor, pri čemer imajo volivci odločilen vpliv na dodelitev mandatov kandidatom.« Prav tako določi, da se za razdelitev mandatov uporabi Droopov količnik, omenjene pa so tudi nekatere druge spremembe. (Uradni list RS 2000)

88 poslancev v državnem zboru je izvoljenih po proporcionalnem volilnem sistemu, razen dveh poslancev narodnosti, ki jih predstavniki manjšin volijo po večinskem volilnem sistemu

oziroma po tako imenovanem Borda sistemu oz. Bordovo štetje, kjer volivci rangirajo kandidate. Bordovo štetje določi zmagovalca volitev tako, da vsakemu kandidatu podeli določeno število točk, glede na položaj v katerem se je on/ona uvrstila glede na rang volivca. Ko so vsi glasovi prešteti je kandidat z največjim številom glasov zmagovalec. (Wikipedia 2010a; Wikipedia 2010b) Omladičeva (2002, 128) trdi, da je Bordovo štetje učinkovita korespondenca družbene izbire. Pri proporcionalnem sistemu poznamo tri bistvene načine delitve glasov v volilnih okrajih in enotah. To so Harejev, Droopov in d'Hondtov sistem. V Sloveniji sta v uporabi drugi in tretji sistem. Droopov sistem je v Sloveniji zamenjal Harejevega, ko se je s spremembo ustave spremenil volilni sistem. Uvajanje Droopovega sistema je bistveni »večinski« popravek slovenskega proporcionalnega sistema. V Sloveniji je kot dopolnilo v uporabi d'Hondtov sistem ali sistem d'Hondtovega količnika. Ko se uporablja le d'Hondtov sistem, se najprej izračuna absolutno število glasov, ki jih je dobila lista. Kandidatne liste nato poravnamo v stolpce. Lista z največjim povprečjem dobi poslanski mandat. Nato absolutne glasove list delimo z dva, tri ... dokler niso razdeljeni vsi mandati. (RTVSLO 2008a)

V Sloveniji imamo oblikovanih 8 volilnih enot, v saki volilni enoti pa se voli 11 poslancev. Torej lahko ugotovimo, da imamo v Sloveniji enako velike vse plurinominalne volilne enote. Ob tem je treba še dodati, da imamo v Sloveniji še dve posebni volilni enoti, v katerih svoja predstavnika volita italijanska in madžarska narodna skupnost. Po Coxovi mednarodni primerjalni raziskavi naj bi bila Slovenija umeščena v skupino držav z večjimi volilnimi enotami, kar naj bi vpogledu tega elementa volilnega sistema zagotavljalo relativno veliko stopnjo proporcionalnosti prevajanja števila glasov, dobljenih na volitvah v število sedežev v parlamentu. (Krašovec 2007, 149)

6 VOLILNI SISTEM V VELIKI BRITANIJI

Britanski parlament in način njegove izvolitve se razlikuje od parlamentov in načinov izvolitve parlamentov v drugih evropskih državah. Britanska politična ureditev in volilni sistem zrcalita britansko zgodovino. Razvijala sta se veliko stoletij: skozi vojne, revolucije, miroljubne reforme in globoke družbene in gospodarske spremembe. Angleški parlament je sestavljen iz »House of Commons« (voljenega prvega doma) in »House of Lords« (drugega doma angleškega parlamenta). Leta 2000 naj bi izvedli reformo, po kateri bi tudi člani

lordske zbornice volili, zbornica pa naj bi se spremenila v nekakšen drug dom parlamenta, ki bi predstavljal regijske interese. (Toplak 2000, 29)

Britanija je razdeljena na *646 zemljepisnih volilnih okrožjih*, ki vsako izvoli po *enega* od poslancev spodnjega doma parlamenta. V Angliji jih je 529, na Škotskem 59, v Walesu 40 in na Severnem Irskem 18. Število okrožij in njihove meje občasno preučijo in spremenijo. (BBCSlovene 2005)

Toplak (2000) piše: »Volitve potekajo po enokrožnem večinskem sistemu z relativno večino z enomandatnimi volilnimi enotami.« Vsako volilno okrožje izvoli enega člana parlamenta, ki jim v Britaniji rečejo »member of parliament«, na kratko tudi »members«. To je tisti kandidat, ki dobi največ glasov, pa četudi ima samo en glas več od drugo-uvrščene kandidata. V Britaniji ni strankarskih list, volivci volijo kandidate. Torej je tudi članov parlamenta 646. Vodilni politiki velikih treh strank navadno kandidirajo v tako imenovanih - za njihovo stranko - varnih volilnih okrožjih, v katerih je podpora njihovi stranki posebej velika in stabilna. Navadni kandidati se potegujejo v manj varnih okrožjih, ki jim v britanskem političnem žargonu rečejo "marginalna". (BBCSlovene 2005) Datum naslednjih volitev določi predsednik vlade s tem, da razpusti parlament in razpiše nove volitve. Tako niti volivci niti člani parlamenta ne vedo, kdaj jim bo potekel mandat in kdaj bodo naslednje volitve, vendar pa predsednik vlade teh pooblastil ne more izkoriščati na ta način, da bi mandat podaljševal v nedogled, saj je maksimalno trajanje mandata določeno na 5 let. (Toplak 2000, 30)

V britanskem volilnem sistemu se je že zgodilo, da so volivci znane politične osebnosti odstranili s položaja poslanca, tudi kadar je njihova stranka zmagala na volitvah. Pridobljene glasove si razdelijo tri glavne stranke in številne druge manjše stranke, kar pomeni, da ima stranka, ki zmagala na britanskih volitvah, po navadi veliko parlamentarno večino, čeprav ni osvojila absolutne večine glasov. (BBCSlovene 2005)

Za zmago v posameznem volilnem okrožju mora stranka osvojiti največ glasov. To pomeni, da bi lahko stranka, ki je bila drugo-uvrščena v vseh volilnih okrožjih, bila brez poslancev, medtem ko bi bila stranka, ki je bila v nekaj okrožjih prva, v vseh drugih pa zadnja, močnejša v parlamentu. Takšen sistem pomeni, da so v slabšem položaju manjše stranke, ki so prisotne, sicer skromno, povsod. Ta sistem tudi preprečuje fragmentacijo uveljavljenih velikih strank, saj imajo velike stranke večje možnosti za osvojitve poslanskih sedežev. Zato Britanija ni imela uradne koalicije že vse od 2. svetovne vojne, neuradne pa že vse od sedemdesetih let.

Po drugi strani je mogoče reči, da so velike stranke neke vrste politične koalicije s sredino, levim in desnim krilom, ali zavezništva, ali združenja različnih interesnih skupin. (BBCSlovene 2005)

Na volitvah leta 2005 je bilo na primer 646 ločenih volilnih enot. Volivci so lahko podelili en sam glas osebi za katero so volili v svoji volilni enoti. Kandidat z največ glasovi je zmagal ne glede na to koliko odstotkov je to znašalo. Tako glasovi oddani za poražene in zmagovalca, ki tvorijo presežek od potrebnih glasov za zmago so »zapravljeni« glasovi v smislu, da oni ne morejo prispevati k izvolitvi strankarskega kolega. Ta večinski sistem nima nobenega mehanizma, ki bi zagotovil, da bi obstajalo predvidljivo razmerje med oddanimi glasovi in sedeži v državi. Proporcionalni nacionalni izid bi bil prej naključen kot del volilnega sistema. (Mitchell 2005, 160)

Sistem v Veliki Britaniji ni dvostrankarski. Samo v dveh tretjinah volilnih enot se spopadajo laburisti in konservativci, ki sta dve največji, ne pa edini stranki. Poleg njiju sta še dve omembi vredni parlamentarni stranki Liberalni demokrati in Škotski nacionalisti. Večinski sistem obteži praviloma dve stranki tudi zaradi taktičnega glasovanja. Večinski sistem sili ljudi v to, da ne izražajo svoje volje neposredno, ker je ne morejo, temveč posredno: volijo stranke, ki jih ne marajo. V tem smislu je moralno sporen. (Lukšič 1999, 476 – 477)

Britanski sistem je zato zaostril zelo tekmovalno, prepirljivo, naravo parlamentarnih razprav, saj morajo stranke včasih pretiravati pri poudarjanju sicer zanemarljivih razlik v politiki na določenih področjih. (BBCSlovene 2005)

7 VOLILNI SISTEM V NEMČIJI

Nemški volilni sistem, po katerem Nemci volijo od leta 1987, je tako imenovani *personalizirani proporcionalni sistem*. Ta predvideva, da volivec voli z dvema glasovoma. S prvim za kandidata iz svojega volilnega okrožja po večinskem volilnem sistemu (tako volijo 328 članov Bundestaga, kar predstavlja polovico le – tega), z drugim se odloči za stranko. Liste so oblikovane za vsako deželo posebej, torej vsak kandidat lahko kandidira le v eni enomandatni enoti in le na eni listi. Na osnovi teh glasov se odloči, koliko sedežev v parlamentu dobi posamezna stranka. Razlika med številom glasov neposredno voljenih kandidatov in glasov, ki jih dobi stranka, se v primeru, če prvi presegajo druge, izrazi v tako

imenovanih presežnih mandatih. Število sedežev, ki jih posamezna stranka osvoji s prvimi glasovi se odšteje od skupnega števila sedežev, osvojenega z drugimi glasovi, da stranka zapolni še ostale sedeže. (Kalčič 2002; Toplak 2000, 31)

Država je razdeljena na male volilne enote oziroma volilna okrožja (v katerih se voli en poslanec) in na velike volilne enote, ki jih predstavljajo zvezne dežele. (Grad 1996a, 95) Zveznih dežel je 16. Te dežele so po ustavnem redu Zvezne republike Nemčije njen delno suvereni federalni subjekt. Nemški Temeljni zakon v sedmem poglavju določa tri vrste zakonodajnih področij: področja v izključni pristojnosti zveze, področja konkurirajoče pristojnosti zveze in dežel in vsa ostala področja, kjer velja izključna zakonodajna pristojnost dežel. Domneva se torej zakonodajna pristojnost dežel, vendar velja, da zvezno pravo prebija deželno. Značilna področja deželne pristojnosti so šolstvo, policija in organizacija sodstva. Dežele so po prevladujoči razlagi originalni subjekti mednarodnega prava, saj lahko sklepajo mednarodne pogodbe, v kolikor spadajo v področje deželnih pristojnosti in jih odobri zvezna vlada. Dežele imajo zakonodajne organe, ki se navadno imenujejo deželni zbor (*Landtag*), razen v Berlinu (Dom odposlancev, *Abgeordnetenhaus*), Bremnu in Hamburgu (Mestni svet, *Bürgerschaft*), in se volijo na 4-5 let. Izvršilno oblast v deželi izvaja deželna vlada (*Landesregierung*), razen na Bavarskem in Saškem (državna vlada, *Staatsregierung*), Berlinu, Bremnu in Hamburgu (Senat, *Senat*), ki jo vodi ministrski predsednik (*Ministerpräsident*), razen v Berlinu (vladajoči župan, *Regierender Bürgermeister*), Bremnu in Hamburgu (predsednik senata, *Senatspräsident*). Na zvezni ravni so dežele zastopane v Zveznem svetu, kjer imajo različno število glasov glede na število prebivalcev. (Wikipedia 2010a)

Za razdelitev sedežev glede na osvojene druge glasove se je do leta 2009 uporabljala Hare – Niemayerjeva formula, pri tej pa so izvzete stranke, ki niso osvojile vsaj 5% glasov ali vsaj treh direktnih mandatov s prvimi glasovi. Za to razdelitev so upoštevali glasove celotne Nemčije, torej območje celotne države je predstavljalo eno volilno enoto. Število sedežev, ki jih je določena stranka potem osvojila, se je ponovno po Hare – Niemayerjevi formuli razdelilo med deželne liste te stranke. Možno pa je, da ima odštevanje s prvim glasom osvojenih sedežev od števila sedežev negativni rezultat, kar pomeni, da je stranka po večinskem sistemu v določeni deželi osvojila več mandatov, kot ji pripada po proporcionalni razdelitvi, zato stranka te »presežne mandate« obdrži in tako se poveča skupno število članov Bundestaga, ki torej ni fiksno. (Toplak 2000, 31 – 32) Od leta 2009 pa se za razdelitev mandatov uporablja Saint-Lague/Schepers formula. Pri tej formuli se drugi glasovi, ki jih

prejmejo stranke, delijo z določenim »deliteljem«. Na volitvah leta 2009 je bila najprej izračunana približna dodelitev sedežev. Skupno število oddanih glasov delijo s skupnim številom sedežev, ki se bodo razdelili, kar daje začasni podatek, ki se uporablja kot »delitelj« pri dodeljevanju sedežev. Po tem sistemu se količniki, ki so izračunani z uporabo teh »deliteljev« zaokrožijo navzgor ali navzdol na točno določeno število sedežev. Če je potrebno se vrednost »delitelja« revidira, tako da se zagotovi, da je število dodeljenih sedežev enako številu prostih mandatov. (German Bundestag 2010)

Kombinirani sistem omogoča volivcem, da glasujejo o osebah. Stranke pa so v parlamentu zastopane v skladu z volilno podporo. Precejšnja slabost sistema je, da je precej zapleten, personalizacija pa v praksi ni tolikšna kot je bilo pričakovati. Čeprav ima vsak volivec 2 glasova, se vendarle volivci v praksi odločajo predvsem za stranke in ne za osebe. Običajno namreč več kot 90% volivcev voli z drugim glasom stranko, ki ji pripada kandidat, voljen s prvim glasom. Pri tem pa ima razmeroma majhen del volivcev, ki s prvim glasom volijo osebe, z drugim glasom pa (drugo) stranko (splitting), vpliv na končni volilni izid. Ta pojav se razlikuje po posameznih strankah, pogosto pa se uporablja za medsebojno podporo koalicijskih partnerjev. Učinek tega sistema za stabilnost parlamenta je, da se je pomembno zmanjšalo število strank v parlamentu, saj so nekaj časa bile na vrhu 3 stranke, kasneje pa 4. Dejansko pa sta se v tem sistemu razvili samo 2 veliki stranki, od katerih je ena vedno na oblasti, le da nobena ne more doseči večine v parlamentu in potrebuje še koalicijskega partnerja. (Grad 2004, 78)

8 RAZISKOVALNI REZULTATI

Za lastno raziskavo sem torej izbrala 3 države z različnimi volilnimi sistemi in sicer Slovenijo, Veliko Britanijo in Nemčijo. S tremi različnimi indeksi, ki so bili že predstavljeni bom preverjala stopnje (dis)proporcionalnosti v teh treh državah. Skladno s predstavljenimi teoretičnimi izhodišči, ki pravijo, da večinski volilni sistemi povzročajo manjšo proporcionalnost kot proporcionalni sistemi, bi pričakovali največjo disproporcionalnost v Veliki Britaniji, ki uporablja večinski volilni sistem in najmanjšo disproporcionalnost v Sloveniji, ki uporablja proporcionalni sistem. Nemčija bi naj bila nekje na sredini, zaradi tega, ker uporablja v svojem mešanem sistemu elemente večinskega in proporcionalnega volilnega

sistema. Podobno pričakujem pri vplivu volilnih enot na proporcionalnost, saj naj bi večje večmandatne volilne enote dale bolj proporcionalen rezultat, kot enomandatne enote. Torej tukaj spet pričakujem, da bo Slovenija s svojimi večmandatnimi enotami imela najbolj proporcionalno porazdelitev sedežev v nasprotju z Veliko Britanijo, ki ima enomandatne enote. Nemčija ima po drugi strani tako enomandatne, kot večmandatne volilne enote, zato predvidevam da bo nekje na sredini.

Za preverjanje stopnje proporcionalnosti bom uporabila Loosemorov in Hanbyjev indeks, Raeov indeks ter indeks najmanjšega kvadrata oziroma Gallagherjev indeks, pregledala pa bom volitve pred letom 2000 v Sloveniji, Veliki Britaniji in Nemčiji in volitve po letu 2000, prav tako v vseh treh državah. Vsi indeksi so že razloženi v diplomski nalogi.

Čim manjši je odstotek, tem večja je stopnja proporcionalnosti.

Tabela 8.1: Rezultati z državnozborskih volitev leta 1996 v Sloveniji

Stranka	% glasov	Št. Sedežev	% sedežev
LDS – Liberalna demokracija Slovenije	27,01	25	28,41
SLS – Slovenska ljudska stranka	19,38	19	21,59
SDS – Socialdemokratska stranka Slovenije	16,13	16	18,18
SKD - Slovenski krščanski demokrati	9,62	10	11,36
ZL - Združena lista socialnih demokratov	9,03	9	10,23
DeSUS - Demokratična stranka upokojujencev Slovenije	4,32	5	5,68
SNS - Slovenska nacionalna stranka	3,22	4	4,55
Skupaj	88,71	88	100

vir: Volitve v državni zbor (1996).

Tabela 8.2: Rezultati parlamentarnih volitev v Veliki Britaniji leta 1997

Stranka	% glasov	Št. sedežev	% sedežev
Laburisti	43,2	418	63,4
Konservativci	30,7	165	25,0
Liberalni demokrati	16,8	46	7,0
Ulster Unionist	0,8	10	1,5
Škotska nacionalna stranka	2,0	6	0,9
Plaid Cymru	0,5	4	0,6
Social Democratic and Labour	0,6	3	0,5
Sinn Féin	0,4	2	0,3
Democratic Unionist Party	0,3	2	0,3
Independent	0,1	1	0,2
Speaker	0,1	1	0,1
UK Unionist	0,0	1	0,2
Skupaj	95,5	659	100

vir: Wikipedia (1997).

Tabela 8.3: Rezultati parlamentarnih volitev v Nemčiji leta 1998

Stranka	% glasov	Št. sedežev	% sedežev
Socialna demokratska stranka-Social Democratic Party	40,9	298	44,5
Krščanska demokratska unija-Christian Democratic Union	28,4	198	29,6
Alliance '90/ The Greens	6,7	47	7,0
Krščanska socialna unija-Christian Social Union	6,8	47	7,0
Svobodna demokratska stranka- Free Democratic Party	6,2	43	6,4
Stranka demokratičnega socializma- Party of democratic socialism	5,1	36	5,4
Skupaj	94,1	669	99,9

vir: Wikipedia (1998).

Kot vidimo je stopnja disproporcionalnosti po Loosemoreju in Hanbyju v Veliki Britaniji največja, ker je odstotek **19,05%** (Priloga B.1), kar pomeni da je odstotek skoraj 3,4 krat večji kot v Sloveniji, torej je proporcionalnost 3,4 krat manjša. Največja stopnja proporcionalnosti pa je v Nemčiji z **2,9%** (Priloga C.1) in sicer je proporcionalnost skoraj 2 krat večja kot v Sloveniji z **5,645%** (Priloga A.1)

Pri Raevem indeksu opazimo podobne rezultate, kot pri prvem in sicer je največja stopnja proporcionalnosti v Nemčiji s **0,966%** (Priloga C.2), sledi ji Slovenija s **1,72%** (Priloga A.2) in zadnja in najbolj disproporcionalna je Velika Britanija z kar **11,9%** (Priloga B.2).

In tudi Gallagherjev indeks je podal enak izid o tem, katera država uporablja najbolj proporcionalen volilni sistem (Priloga A.3; Priloga B.3; Priloga C.3).

Ker se je v Sloveniji po letu 2000 volilni sistem spremenil, bom pogledala še volitve po letu 2000. S tem bom prav tako ugotovila ali je stopnja proporcionalnosti odvisna od volilnega sistema ali le od volilnih enot.

Tabela 8.4: Rezultati z državnozborskih volitev leta 2004 v Sloveniji

Stranka	% glasov	Št. Sedežev	% sedežev
SDS – Slovenska demokratska stranka	29,08	29	32,96
LDS – Liberalna demokracija Slovenije	22,80	23	26,14
Združena lista socialnih demokratov	10,17	10	11,36
NSi - Nova Slovenija – Krščanska ljudska stranka	9,09	9	10,23
SLS – Slovenska ljudska stranka	6,82	7	7,95
SNS - Slovenska nacionalna stranka	6,27	6	6,82
DeSUS – Demokratična stranka upokojencev Slovenije	4,04	4	4,54
Skupaj	88,27	88	100

vir: Volitve v državni zbor (2004).

Kot lahko opazimo se rezultat skorajda ne razlikuje od prejšnjega. To pomeni, da imamo kljub spremembi volilnega sistema v Sloveniji še vedno razmeroma visoko stopnjo proporcionalnosti. Ta rezultat pa tudi pomeni, da na proporcionalnost ne vpliva v tolikšni meri volilni sistem, kot vplivajo volilne enote, saj spremembe volilnega sistema niso prinesle večjih sprememb kar se tiče proporcionalnosti.

Tabela 8.5: Rezultati parlamentarnih volitev v Veliki Britaniji leta 2005

Stranka	% glasov	Št. sedežev	% sedežev
Laburisti	35,3	356	55,2
Konservativci	32,3	198	30,7
Liberalni demokrati	22,1	62	9,6
Democratic Unionist Party	0,9	9	1,4
Škotska nacionalna stranka	1,5	6	0,9
Sinn Féin	0,6	5	0,7
Plaid Cymru	0,6	3	0,5
Social Democratic and Labour	0,5	3	0,4
Ulster Unionist	0,5	1	0,2
Independent	0,5	1	0,2
Respect	0,3	1	0,1
Health Concern	0,1	1	0,1
Skupaj	95,2	646	100

vir: Wikipedia (2005a).

Tabela 8.6: Rezultati parlamentarnih volitev v Nemčiji leta 2005

Stranka	% glasov	Št. sedežev	% sedežev
Socialna demokratska stranka Nemčije	38,4	222	36,2
Krščanska demokratska unija	32,6	180	29,3
Krščanska socialna unija Bavarske	8,2	46	7,5
Leva stranka	8,0	54	8,8
Alliance '90/ The Greens	5,4	51	8,3
Svobodna demokratska stranka	4,7	61	9,9
Skupaj	99,1	614	100

vir: Wikipedia (2005b).

Pri volitvah po letu 2000 pride do sprememb in sicer je po indeksu, ki sta ga podala Loosemore in Hanby najbolj proporcionalni volilni sistem v Sloveniji s **5,865%** (Priloga Č.1), sledi pa ji Nemčija s **7,55%** (Priloga E.1), na zadnjem mestu in najbolj disproporcionalna je Velika Britanija s **18,10%** (Priloga D.1).

Podobni rezultati so z uporabo Raevega indeksa in sicer je Slovenija na prvem mestu s **1,871%** (Priloga Č.2), druga je Nemčija s **1,98%** (Priloga E.2) in zadnja je Velika Britanija s **11,33%** (Priloga D.2).

Gallagherjev indeks da isto razporeditev kot prejšnja dva in sicer ima najbolj proporcionalni volilni sistem Slovenija (Priloga Č.3), na drugem mestu je Nemčija (Priloga E.3) in na tretjem, zadnjem mestu, Velika Britanija (Priloga D.3).

Tabela 8.7: Tabela rezultatov

Obdobje	Indeks	Slovenija	Velika Britanija	Nemčija
Pred letom 2000	L&H	5,645%	19,05%	2,90%
	Rae	1,72%	11,90%	0,966%
	G	3,09%	16,41%	2,71%
Po letu 2000	L&H	5,865%	18,10%	7,55%
	Rae	1,871%	11,33%	1,98%
	G	3,92%	16,67%	5,11%

Potrebno je dodati, da Loosemore in Hanbyjev indeks meri nekaj drugega kot ostala dva, ker meri nekaj kot »disproporcionalnost na stranko«, medtem ko ostala dva merita »skupno

disproporcionalnost na volitve«. Zato ima ta indeks sistematično manjše vrednosti. (Gallagher in Mitchell 2005)

9 ZAKLJUČEK

Za ugotavljanje stopnje proporcionalnosti sem preučila volitve v Sloveniji, Veliki Britaniji in Nemčiji pred letom 2000, saj se je volilni sistem v Sloveniji po letu 2000 spremenil. Za primerjavo pa sem pregledala še volitve po letu 2000 v vseh treh državah. Proporcionalnost sem ugotavljala s pomočjo Loosemorovega in Hanbyjevega indeksa ter Raevega in Gallagherjevega indeksa.

Volitve pred letom 2000 so prinesle drugačne rezultate kot volitve po tem letu. Na volitvah pred letom 2000 je Nemčija dobila bolj proporcionalne rezultate kot Slovenija. To se je po letu 2000 spremenilo. Razlika v proporcionalnosti nemških volitev je vendarle majhna in zato statistično nepomembna, pripišemo jo lahko naključnim dejavnikom (kot dejavnik bi bilo zanimivo pogledat spremembo v številu glasov, saj je na volitvah l. 1998 glasovalo 2 milijona več volivcev, kot l. 2005). Dejstvo je, da so stopnje disproporcionalnosti pri majhnih stopnjah precej občutljive na majhne spremembe, tako da tudi dvakratno povečanje ni nenavadno. Sprememba formule, po kateri računajo razdelitev sedežev v Nemčiji, se je spremenila šele leta 2009, torej za mojo raziskavo ni relevantna.

Pri vplivu volilnih sistemov na proporcionalnost sem predvidevala, da so večinski volilni sistemi bolj disproporcionalni kot proporcionalni volilni sistemi, kar sem tudi potrdila v poglavju o teoretičnih izhodiščih. Prvo hipotezo, ki sem si jo postavila: »Večinski volilni sistemi povzročajo večjo disproporcionalnost med deleži dobljenih glasov in deleži sedežev.« torej lahko potrdim, saj se je po pregledu vseh indeksov izkazalo, da ima Velika Britanija, ki uporablja večinski volilni sistem, precej disproporcionalno razdeljene sedeže glede na dobljene glasove. Kljub temu da Nemčija uporablja mešani sistem, pa se je izkazalo, da je ta veliko bolj proporcionalen od večinskega in v volitvah pred letom 2000 celo bolj proporcionalen od Slovenskega proporcionalnega volilnega sistema.

Prav tako naj bi veljalo, da so enomandatne volilne enote veliko bolj proporcionalne od večmandatnih. Glede na rezultate, ki sem jih v svojih izračunih dobila, sem tudi svojo drugo hipotezo, ki se glasi: »Volilni sistem z večjimi večmandatnimi volilnimi enotami vpliva na večjo proporcionalnost predstavnštva kot volilni sistem z enomandatnimi volilnimi enotami.« potrdila, saj Nemčija in Slovenija obe uporabljata večmandatne enote. Ob tem pa sem pričakovala, da bo Slovenija vsakič imela večjo stopnjo proporcionalnosti, saj Nemčija poleg

večmandatnih, uporablja tudi enomandatne enote. Moje predvidevanje se je izkazalo za neresnično. Po drugi strani pa se je Velika Britanija z enomandatnimi enotami pričakovano uvrstila na zadnje mesto, kot država z najbolj disproporcionalnim rezultatom.

Ugotavljam tudi, da dejanska sprememba volilnega sistema v Sloveniji ni prinesla večjih razlik v proporcionalnosti, saj se indeksi disproporcionalnosti bistveno ne razlikujejo. Lahko bi rekli, da je razlika skoraj neopazna, kar se tiče proporcionalnosti in s tem tudi potrdim dejansko pomembnost volilnih enot. Proporcionalnost v Veliki Britaniji pa se je po reformi le malenkostno spremenila, saj je bil indeks volitev pred letom 2000 19,05%, po letu 2000 pa 18,1%. Stopnja disproporcionalnosti je ostala precej visoka in se je v moji raziskavi zmanjšala le za 1%.

10 LITERATURA

ACE Project. 2009. *The Electoral Knowledge Network, Mixed Electoral Systems*. Dostopno prek: <http://aceproject.org/ace-en/topics/bd/bda/bda01/bda01c> (8.december 2009).

BBCSlovene. 2005. *Britanske volitve in volilni sistem sta edinstvena*. 4. maj. Dostopno prek: http://www.bbc.co.uk/slovene/news/story/2005/05/050504_ukelections_system_jp.shtml (7. maj 2008).

Colomer, Joseph. 2004. The Strategy and History of Electoral System Choice. V *Handbook of Electoral System Choice*, ur. Macmillan Palgrave, 3 -78. New York: Basingstoke.

Državni zbor Republike Slovenije. 2008. *Volilni sistem*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=111> (5. maj 2008).

--- 2010. *O demokraciji*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=53> (8. september 2010).

Fefila, Bogomil. 2008. *Demokratske in nedemokratske države sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Gallagher, Michael in Paul Mitchell, ur. 2005. *The politics of electoral systems*. New York: Oxford University Press.

German Bundestag. 2010. *Election of Members of the German Bundestag*. Dostopno prek: http://www.bundestag.de/htdocs_e/bundestag/elections/electionresults/election_mp.html (22. november 2010).

Golobič, Marko. 1996. Vpliv uporabe različnih volilnih sistemov na sestavo Državnega zbora Republike Slovenije. V *Volilni sistemi*, ur. Slavko Gaber, 305 - 347. Ljubljana: Krt.

Grad, Franc. 1996. *Novi volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Grad, Franc. 2004. *Volitve in volilni sistemi*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

International IDEA. 2005. *International Institute for democracy and electoral assistance*. Dostopno prek: <http://www.idea.int/esd/world.cfm> (15. december 2009).

Kalčič, Vesna. 2002. Socialdemokrati so po prečuti noči vendarle postali najmočnejša stranka, Schroeder in Fischer v sedlu – Poraženec v končnici Stoiber je napovedal le »kratkotrajno vladanje« nove koalicije. *Dnevnik.si*. 24. september. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/32178 (8. marec 2010).

Kalogirou, Aikaterini in John Panaretos, ur. 1999. Analysis and comparison of the Greek Parliamentary Electoral Systems of the Period 1974 – 1999. V *Athens University of Economics and Business, Technical Report 72*. Dostopno prek: <http://www.stat-athens.aueb.gr/~jpan/diatrives/Kalogirou/chapter5.pdf> . (5.januar 2010).

Klingemann Hans Dieter. 1999. Demokratični razvoj, volilni sistem in volitve. *Teorija in praksa* 36 (3): 481 – 494.

Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lijphart, Arendt in Bernard Grofman, ur. 1984. *Choosing an electoral system, Issues and alternatives (American Political Parties and Elections)*. New York: Praeger Publishers. Dostopno prek: <http://www.socsci.uci.edu/~bgrofman/R16%20Lijphart%20and%20Grofman.%201984.%20Introduction.%20In%20Choosing%20an%20Electoral....pdf>, (25. november 2009).

Lijphart, Arendt. 1994. *Electoral Systems and Party Systems, A study of Twenty – Seven Democracies 1945 – 1990*, New York: Oxford University Press.

Lijphart, Arendt. 1996. Volilni sistemi: absolutna in relativna večina proti sorazmernemu predstavnštvu. V *Volilni sistemi*, ur. Slavko Gaber, 67 – 84. Ljubljana: Krtina.

Lukšič Igor. 2001. *Politični sistem Republike Slovenije – Očrt*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Lukšič Igor. 1999. Večinski volilni sistem kot slaba izbira. *Teorija in praksa* 36 (3): 472 – 480.

Mackenzie, W. J. M. 1958. *Free Elections: An elementary textbook*. London: George Allen & Unwin LTD.

Mitchell, Paul. 2005. The United Kingdom: Plurality Rule under Siege. V *The politics of electoral systems*, ur. Gallagher, Michael in Paul Mitchell, 157 – 184. New York: Oxford University Press, Oxford.

Omladič, Vesna. 2002. *Matematika in odločanje*. Ljubljana: DMFA založništvo.

Ribičič Ciril. 1999. Volilni sistem iz žabje perspektive. *Teorija in praksa* 36 (3): 458 – 471.

RTVSLO. 2008. *Drugi volilni sistemi: večinski volilni sistem*. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1091779532 (5. maj 2008).

--- 2008a. *Proporcionalni volilni sistem*. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1091779502 (6. maj 2008).

Toplak, Jurij. 2000. *Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot*. Ljubljana: Nova revija.

Ustavni zakon o dopolnitvi 80. člena Ustave RS (UZ 80). Ur. l. RS 66/2000. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200066&stevilka=3052> (23. april 2010).

Volitve. 1996. *Odločanje državljanek in državljanov RS*. Volitve v državni zbor 1996, Dostopno prek: <http://volitve.gov.si/> (12. maj 2008).

--- 2004. *Odločanje državljanek in državljanov RS*. Volitve v državni zbor 2004, Dostopno prek: <http://volitve.gov.si/> (16. maj 2008).

Wikipedia. 1997. *United Kingdom general election, 1997*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_1997 (12. maj 2008).

--- 1998. *German Federal Election 1998*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/German_federal_election,_1998 (15. marec 2010).

--- 2005a. *United Kingdom general election, 2005*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/United_Kingdom_general_election,_2005 (13. maj 2008).

--- 2005b. *German Federal Election 2005.*, Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/German_federal_election,_2005 (17. marec 2010).

--- 2010a. *Nemška zvezna dežela*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Zvezne_de%20%BEele_Nem%20%8Dije (1. maj 2010).

--- 2010b. *Volitve v Sloveniji*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Volitve_v_Sloveniji (11. december 2010).

--- 2010c. *Borda count*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Borda_count (11. december 2010).

11 PRILOGE

PRILOGA A: IZRAČUNI INDEKSOV ZA SLOVENIJO ZA LETO 1996

PRILOGA A.1: Loosemore&Hanbyjev indeks

$$\begin{aligned} D &= \frac{1}{2} \left(|27,01 - 28,41| + |19,38 - 21,59| + |16,13 - 18,18| + |9,62 - 11,36| + |9,03 - 10,23| + \right. \\ &\quad \left. |4,32 - 5,68| + |3,22 - 4,55| \right) = \\ &= \frac{1,4 + 2,21 + 2,05 + 1,74 + 1,2 + 1,36 + 1,33}{2} = \\ &= \frac{11,29}{2} = \\ &= 5,645\% \end{aligned}$$

PRILOGA A.2: Raev indeks

$$\begin{aligned} I &= \frac{1}{5} \left(|27,01 - 28,41| + |19,38 - 21,59| + |16,13 - 18,18| + |9,62 - 11,36| + |9,03 - 10,23| \right) = \\ &= \frac{1,4 + 2,21 + 2,05 + 1,74 + 1,2}{5} = \\ &= \frac{8,6}{5} = \\ &= 1,72\% \end{aligned}$$

PRILOGA A.3: Gallagherjev indeks

$$\begin{aligned} LSq &= \sqrt{\frac{1}{2} \left((27,01 - 28,41)^2 + (19,38 - 21,59)^2 + (16,13 - 18,18)^2 + (9,62 - 11,36)^2 + (9,03 - 10,23)^2 + \right. \\ &\quad \left. (4,32 - 5,68)^2 + (3,22 - 4,55)^2 \right)} = \\ &= \sqrt{\frac{1,96 + 4,88 + 4,20 + 3,03 + 1,44 + 1,85 + 1,77}{2}} = \\ &= \sqrt{\frac{19,13}{2}} = \\ &= \sqrt{9,565} = \\ &= 3,09\% \end{aligned}$$

PRILOGA B: IZRAČUNI INDEKSOV ZA VELIKO BRITANIJO ZA LETO 1998

PRILOGA B.1: Loosemore&Hanbyjev indeks

$$\begin{aligned} D &= \frac{1}{2} \left(|43,2 - 63,4| + |30,7 - 25,0| + |16,8 - 7,0| + |0,8 - 1,5| + |2,0 - 1,0| + |0,5 - 0,6| + \right. \\ &\quad \left. |0,6 - 0,5| + |0,4 - 0,3| + |0,3 - 0,3| + |0,1 - 0,2| + |0,1 - 0,1| + |0,0 - 0,2| \right) = \\ &= \frac{20,2 + 5,7 + 9,8 + 0,7 + 1,1 + 0,1 + 0,1 + 0,1 + 0 + 0,1 + 0 + 0,2}{2} = \\ &= \frac{38,1}{2} = \\ &= 19,05\% \end{aligned}$$

PRILOGA B.2: Raev indeks

$$\begin{aligned} I &= \frac{1}{3} (|43,2 - 63,4| + |30,7 - 25,0| + |16,8 - 7,0|) = \\ &= \frac{20,2 + 5,7 + 9,8}{3} = \\ &= \frac{35,7}{3} = \\ &= 11,9\% \end{aligned}$$

PRILOGA B.3: Gallagherjev indeks

$$\begin{aligned} LSq &= \sqrt{\frac{1}{2} \left((43,2 - 63,4)^2 + (30,7 - 25,0)^2 + (16,8 - 7,0)^2 + (0,8 - 1,5)^2 + (2,0 - 0,9)^2 + (0,5 - 0,6)^2 + \right. \\ &\quad \left. (0,6 - 0,5)^2 + (0,4 - 0,3)^2 + (0,3 - 0,3)^2 + (0,1 - 0,2)^2 + (0,1 - 0,1)^2 + (0,0 - 0,2)^2 \right)} = \\ &= \sqrt{\frac{408,04 + 32,49 + 96,04 + 0,49 + 1,21 + 0,01 + 0,01 + 0,01 + 0 + 0,01 + 0 + 0,04}{2}} = \\ &= \sqrt{\frac{538,35}{2}} = \\ &= \sqrt{269,17} = \\ &= 16,41\% \end{aligned}$$

PRILOGA C: IZRAČUNI INDEKSOV ZA NEMČIJO ZA LETO 1998

PRILOGA C.1: Loosemore&Hanbyjev indeks

$$\begin{aligned} D &= \frac{1}{2} (|40,9 - 44,5| + |28,4 - 29,6| + |6,7 - 7,0| + |6,8 - 7,0| + |6,2 - 6,4| + |5,1 - 5,4|) = \\ &= \frac{3,6 + 1,2 + 0,3 + 0,2 + 0,2 + 0,3}{2} = \\ &= \frac{5,8}{2} = \\ &= 2,9\% \end{aligned}$$

PRILOGA C.2: Raev indeks

$$\begin{aligned} I &= \frac{1}{6} (|40,9 - 44,5| + |28,4 - 29,6| + |6,7 - 7,0| + |6,8 - 7,0| + |6,2 - 6,4| + |5,1 - 5,4|) = \\ &= \frac{3,6 + 1,2 + 0,3 + 0,2 + 0,2 + 0,3}{6} = \\ &= \frac{5,8}{6} = \\ &= 0,966\% \end{aligned}$$

PRILOGA C.3: Gallagherjev indeks

$$\begin{aligned} LSq &= \sqrt{\frac{1}{2} ((40,9 - 44,5)^2 + (28,4 - 29,6)^2 + (6,7 - 7,0)^2 + (6,8 - 7,0)^2 + (6,2 - 6,4)^2 + (5,1 - 5,4)^2)} = \\ &= \sqrt{\frac{12,96 + 1,44 + 0,09 + 0,04 + 0,04 + 0,09}{2}} = \\ &= \sqrt{\frac{14,66}{2}} = \\ &= \sqrt{7,33} = \\ &= 2,71\% \end{aligned}$$

PRILOGA Č: IZRAČUNI INDEKSOV ZA SLOVENIJO ZA LETO 2004

PRILOGA Č.1: Loosemore&Hanbyjev indeks

$$\begin{aligned} D &= \frac{1}{2} \left(|29,08 - 32,96| + |22,80 - 26,14| + |10,17 - 11,36| + |9,09 - 10,23| + \right. \\ &\quad \left. |6,82 - 7,95| + |6,27 - 6,82| + |4,04 - 4,54| \right) = \\ &= \frac{3,88 + 3,34 + 1,19 + 1,14 + 1,13 + 0,55 + 0,5}{2} = \\ &= \frac{11,73}{2} = \\ &= 5,865\% \end{aligned}$$

PRILOGA Č.2: Raev indeks

$$\begin{aligned} I &= \frac{1}{6} (|29,08 - 32,96| + |22,80 - 26,14| + |10,17 - 11,36| + |9,09 - 10,23| + |6,82 - 7,95| + |6,27 - 6,82|) = \\ &= \frac{3,88 + 3,34 + 1,19 + 1,14 + 1,13 + 0,55}{6} = \\ &= \frac{11,23}{6} = \\ &= 1,871\% \end{aligned}$$

PRILOGA Č.3: Gallagherjev indeks

$$\begin{aligned} LSq &= \sqrt{\frac{1}{2} \left((29,08 - 32,96)^2 + (22,80 - 26,14)^2 + (10,17 - 11,36)^2 + (9,09 - 10,23)^2 + \right. \\ &\quad \left. (6,82 - 7,95)^2 + (6,27 - 6,82)^2 + (4,04 - 4,54)^2 \right)} = \\ &= \sqrt{\frac{15,05 + 11,16 + 1,42 + 1,30 + 1,28 + 0,30 + 0,25}{2}} = \\ &= \sqrt{\frac{30,76}{2}} = \\ &= \sqrt{15,38} = \\ &= 3,92\% \end{aligned}$$

PRILOGA D: IZRAČUNI INDEKSOV ZA VELIKO BRITANIJO ZA LETO 2005

PRILOGA D.1: Loosemore&Hanbyjev indeks

$$\begin{aligned} D &= \frac{1}{2} \left(|35,3 - 55,2| + |32,3 - 30,7| + |22,1 - 9,6| + |0,9 - 1,4| + |1,5 - 0,9| + |0,6 - 0,7| + |0,6 - 0,5| + \right. \\ &\quad \left. |0,5 - 0,4| + |0,5 - 0,2| + |0,5 - 0,2| + |0,3 - 0,1| + |0,1 - 0,1| \right) = \\ &= \frac{19,9 + 1,6 + 12,5 + 0,5 + 0,6 + 0,1 + 0,1 + 0,1 + 0,3 + 0,3 + 0,2 + 0}{2} = \\ &= \frac{36,2}{2} = \\ &= 18,1\% \end{aligned}$$

PRILOGA D.2: Raev indeks

$$\begin{aligned} I &= \frac{1}{3} (|35,3 - 55,2| + |32,3 - 30,7| + |22,1 - 9,6|) = \\ &= \frac{19,9 + 1,6 + 12,5}{3} = \\ &= \frac{34}{3} = \\ &= 11,33\% \end{aligned}$$

PRILOGA D.3: Gallagherjev indeks

$$\begin{aligned} LSq &= \sqrt{\frac{1}{2} \left((35,3 - 55,2)^2 + (32,3 - 30,7)^2 + (22,1 - 9,6)^2 + (0,9 - 1,4)^2 + (1,5 - 0,9)^2 + (0,6 - 0,7)^2 + \right. \\ &\quad \left. (0,6 - 0,5)^2 + (0,5 - 0,4)^2 + (0,5 - 0,2)^2 + (0,5 - 0,2)^2 + (0,3 - 0,1)^2 + (0,1 - 0,1)^2 \right)} = \\ &= \sqrt{\frac{(396,01 + 2,56 + 156,25 + 0,25 + 0,36 + 0,01 + 0,01 + 0,01 + 0,09 + 0,09 + 0,04 + 0)}{2}} = \\ &= \sqrt{\frac{555,68}{2}} = \\ &= \sqrt{277,84} = \\ &= 16,67\% \end{aligned}$$

PRILOGA E: IZRAČUNI INDEKSOV ZA NEMČIJO ZA LETO 2005

PRILOGA E.1: Loosemore&Hanbyjev indeks

$$\begin{aligned} D &= \frac{1}{2} (|38,4 - 36,2| + |32,6 - 29,3| + |8,2 - 7,5| + |8,0 - 8,8| + |5,4 - 8,3| + |4,7 - 9,9|) = \\ &= \frac{2,2 + 3,3 + 0,7 + 0,8 + 2,9 + 5,2}{2} = \\ &= \frac{15,1}{2} = \\ &= 7,55\% \end{aligned}$$

PRILOGA E.2: Raev indeks

$$\begin{aligned} I &= \frac{1}{5} (|38,4 - 36,2| + |32,6 - 29,3| + |8,2 - 7,5| + |8,0 - 8,8| + |5,4 - 8,3|) = \\ &= \frac{2,2 + 3,3 + 0,7 + 0,8 + 2,9}{5} = \\ &= \frac{9,9}{5} = \\ &= 1,98\% \end{aligned}$$

PRILOGA E.3: Gallagherjev indeks

$$\begin{aligned} LSq &= \sqrt{\frac{1}{2} ((38,4 - 36,2)^2 + (32,6 - 29,3)^2 + (8,2 - 7,5)^2 + (8,0 - 8,8)^2 + (5,4 - 8,3)^2 + (4,7 - 9,9)^2)} = \\ &= \sqrt{\frac{4,84 + 10,89 + 0,49 + 0,64 + 8,41 + 27,04}{2}} = \\ &= \sqrt{\frac{52,31}{2}} = \\ &= \sqrt{26,155} = \\ &= 5,11\% \end{aligned}$$